

**MANİSALI
YİĞİTBAŞI VELÎ
AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVÎ
SEMPOZYUMU
26 Nisan 2008**

BİLDİRİLER

Hazırlayanlar

Mehmed Veysî Dörtbudak

Gürol Pehlivan

Manisa 2009

Yiğitbaş Vakfı Yayınları: 1
MANİSALI YİĞİTBAŞI VELİ
AHMED ŞEMSEDDİN-İ MARMARAVİ SEMPOZYUMU

26 Nisan 2008

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayanlar

Mehmed Veysi Dörtbudak

Gürol Pehlivan

Bant Çözümü

Abdullah Balcı, Gülcihan Pehlivan, A. Ekrem Dörtbudak

Kapak

Nuri Erdem

© YİĞİTBAŞ VAKFI, 2009

Bu kitapta yer alan bilgi, fikir ve hükümlerin yanı sıra kullanılan dile ilişkin tüm sorumluluk, sadece yazarlarına aittir.

Birinci Basım: Nisan 2009

Baskı Adedi: 2000

ISBN 978-605-60579-0-8

Emek Matbaacılık-Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Anafartalar Mah. 3. Sk. No: 8/A MANİSA

Tel: 0236 231 13 01 Faks: 0236 232 20 21

MANİSA – 2009

YİĞİTBAŞI VELİ İLE İLGİLİ ANLATILARDA SEMBOLE-MESAJ İLİŞKİSİ

Gürol PEHLİVAN*

Bütün dünya kültürlerinde kutsal kişiler hakkında pek çok anlatı oluşmaktadır. Bu anlatılar çeşitli yollarla kültürden kültüre taşınabilmekte ve yeni alanlarında da yaygın bir hale gelebilmektedirler. Türk tasavvuf geleneği içinde de bu oluşumları gözlemek mümkündür. Veli olduğuna inanılan şahsiyetler hakkında pek çok metin ortaya çıkmış ve çıkmaktadır. Nitekim menâkıbnâmeler bu tür metinlerin toplandığı edebî eserlerdir.

Bir veli hakkında temelde üç tür metin ortaya çıkmaktadır: Menkabe, inanca anısı (memorat) ve efsane. Biz bu çalışmada Yiğitbaş Veli hakkında anlatılan metinleri tür özelliklerine göre tasnif ederek, bu anlatılarda görülen sembollerin dinleyene ne gibi mesajlar vermeyi hedeflediklerini tespit ve tabli etmeye gayret edeceğiz.

Giriş

Manisa'nın yetiştirdiği en önemli mutasavvıflardan olan Ahmed Şemseddin-i Marmaravî¹ hakkında, halk arasında tarih içinde pek çok anlatı meydana geldiği söylenebilir; ancak bunlardan bugün elimizde olanlar sınırlı sayıdadır. Bunların azalmasında anlatma ortamının zayıflaması etkili olmaktadır. Yeni iletişim şekilleri -ki en önemli sırayı televizyon almaktadır- geleneksel iletişim biçimlerini giderek zayıflatmakta ve bunların yerini almaktadır. Bütün bunların yanında, modern çağla beraber, geleneksel bilginin yeni iletişim şekillerinden artan ölçüde yararlandığını da görmekteyiz. Örneğin önce kasetler halinde elektronik yayın dünyasına sokulan menkabeler²; şimdi CD ve DVD'ler yoluyla dijital dünyanın bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla bu tür anlatıların yok olacağını düşünmek çok doğru değildir, yeni ihtiyaçlar çerçevesinde

* Öğretim Görevlisi. Celâl Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Halk Bilimi A. D. MANİSA. gurolp@gmail.com

¹ Bu mutasavvıfın hayatı, eserleri ve tasavvufi görüşleri için bkz. Ahmet Ögke, *Yiğitbaş Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravî Hayatı-Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul 2001; Necdet Okumuş, *Halvetilik'in Ahmedîyye Kolu Yiğitbaş Veli ve Külliyesi*, Manisa 2005.

² Aynur Koçak, *Yazılı Sözlü ve Elektronik Kültür Ortamlarında Mehmed Emin Tokadı*, İstanbul 2003, s. 101-103.

farklı şekillerde ortaya çıkacakları söylenebilir. Ayrıca bu tür anlatılarla ilgili yayınlar, hiçbir zamanda olmadığı kadar okuyucunun istifadesine açıktır ve gün geçtikçe bir çığ gibi büyümektedir.

Halkbilimi açısından bakıldığında bir velî etrafında üç temel anlatı türü ortaya çıkmaktadır: Menkabe, inanç anısı (memorat) ve efsane. Bu türleri çok kısa şekilde tanımlayıp aralarındaki farkları tebarüz ettirmek gerekirse şunlar söylenebilir:

Yatırırla ilgili anlatımlar sözkonusu olduğunda öncelikle ele alınması gereken anlatı türü, menkabedir. Çünkü yatırımın ziyaret edilmesinin sebebi olan velî hakkında oluşan hikâyeleri ihtiva eden temel metinler bunlardır:

*"Arapça nekabe (isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak yahut haber vermek) kökünden türeyen menkabe (çoğulu menâkıb) sözlükte, 'öğünülecek güzel iş, hareket ve davranış' manalarına gelmektedir. Tasavvuf tarihinde, sâfilerin izhar ettikleri hakikulade olaylar demek olan kerâmetleri nakleden küçük hikâyeler manasında tahminen 9. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır."*³

Burada hemen ilave etmek gerekir ki menkabe, velînin yaşamındaki her türlü halini anlatır. Dolayısıyla bazı metinler velînin yardımseverliğini, cihad yapmasını vs. konu edinebilirler ve içlerinde kerâmet motifi barındırmazlar. Bize göre menkabe türünü, sadece kerâmet hikâyesi gibi algılayıp değerlendirmek bu nedenle hatalıdır.

Bizim "inanç anısı" olarak Türkçeleştirdiğimiz memorat terimi ise, şu şekilde açıklanabilir :

"Memorat, 'tabiatüstü ferdî bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye' olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada yer alan 'tabiatüstü' ile kastedilen öncelikle 'öteki dünya' ve farklı bir boyutta olmanın yanı sıra, insanlarla beraber aynı mekanları paylaşan cin, peri, alkış, karabasan veya çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan varlıklarla görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya veya bunlardan başka bir yolla kurulan bir iletişimidir. Memoratlar da, bu

³ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbname (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara 1992, s. 27.

*şekilde kurulmuş bir iletişimle yaşananların yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıdır.*⁴

Son olarak efsanenin tanımını vermek gerekirse:

*"Halkbilimcilerin ortak görüşüne göre efsane, sanatsal olarak formüle edilmiş, üçüncü bir şahsa anlatılan ve geçmişte ya da tarihsel geçmişte kurulmuş geleneksel bir hikâyeye ya da anlatıdır. Aslında gerçek değildir ancak anlatıcı ve dinleyicileri tarafından gerçek olduğuna inanılır."*⁵

Bu tanımın pek açık olmadığı bellidir; ancak Degh'e göre tam da böyle olmak durumundadır:

*"Kitapların geleneksel iddialarının aksine, efsane diğer folklorik anlatılardan kolaylıkla izole edilebilir tutarlı bir hikâyeye değildir."*⁶

Biz bu üç türü şu ölçütlere dayanarak birbirinden ayırdık:

Menkabe, velînin bu dünyada ve bizim boyutumuzda yaşadığı varsayılan dönemde başından geçenlerle ilgili bir hikâyedir. İnanç anısı, velî öldükten sonra, yaşayan canlıların hayatına girmesi - müdahale etmesi vs. ile ilgili bizzat anlatanın başından geçmiş ya da bir biçimde anlatıcı tarafından tecrübeyi bizzat yaşayanın adı verilebildiği sürece, naklediş zincirinin beş altı kişiye kadar uzanabildiği bir metindir. Efsane ise özellik bakımından, inanç anısından farksız; fakat tecrübeyi yaşayan yönünden belirsizleşmiş, daha uzak bir zamandan bahseden bir türdür.

Bu durum, ister istemez bazan aynı hikâyeye sahip metinlerin farklı insanların anlatımında başka başka türlere dâhil olması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca bazen aynı metin, yaklaşım tarzına göre farklı

---

⁴ Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memaratlar ve Halk İnançları*, Ankara 2003, s. 21. Çalışmada yer alan evliya ve yadırlarla ilgili inanç anıları için. bkz. s. 165-188; memorat türünün kapsamı; gündelik hayatta anlatılan iş hatıraları, otobiyografik hikâyeler, göçmen-göçebe epikleri dahil edilerek genişletilebilir, bkz. Linda Degh, "Halk Anlatısı", çev. Zerrin Karagülle, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, haz. Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir, Ankara 2003, s. 123-127.

⁵ Linda Degh, "Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Düşünme ve Efsanenin Tanımı", çev. Selcan Gürçayır, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, 2, haz. M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır, Ankara 2005, s. 345; farklı efsane tanımları için bkz. Altan Alperen, "Geçmişten Günümüze Efsane Geleneği", *Türk Kültürü*, XXXVIII/445 (Mayıs 2000), s. 296-298.

⁶ Degh, a.g.m., s. 343.

türlere dâhil edilebilir. İşte Degh'in efsane için verdiği "*efsane diğer folklorik anlatılardan kolaylıkla izole edilebilir tutarlı bir hikâyeye değildir*" hükmü, tam da bu durumda anlaşılır olmaktadır. Böyle bir ayırım, menâkıbnâmelerde görülen ve 1. tekil şahıs ekiyle anlatılan hikâyelerin menkabe değil, inanç anısı şeklinde algılanmasını gerektirmektedir.

Türü ne olursa olsun bu metinlerin asıl amacı; velîyi, yatırı ve çevresini kutsallaştırmaktır. Dolayısıyla hikâyeye etme şekli çok defa bir amaç değil, sadece araçtır. Bu durumda da hikâyenin farklı türlerde kendini göstermesi, anlatıcıyı hemen hemen hiç ilgilendirmemektedir. Önemli olan dinleyene "anlatının mesajını" nakledebilmektir.

Günümüz sosyal bilimlerinde sembol, en önemli terimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Kısaca tanımlarsak:

*"Sembol, en genelde, başka bir şeyi temsil eden bir edim ya da şey demektir. Daba özele inildiğinde, ritüel, rüya ya da mitin anlambilimsel alanlarındaki en küçük anlam birimidir."*⁷

Bir başka sözlüğe göre:

*"Simge ya da imler genellikle benzer nitelik ya da düşünce veya eylemde bağlantı yoluyla bir başka şeyi temsil eden kavramlar olarak ele alınmaktadır"*⁸

Aslında sembolü tanımlamak güç; hatta imkansız bir çabadır. Bu nedenle M. Eliâde "*Bağlamı ne olursa olsun bir sembol her zaman gerçeğin birkaç alanının birliğini açığa çıkarır*" der. Bu da sembol ile verdiği mesajın, zamansal ve mekansal olarak çok farklı okumalara açık olduğunun ifadesidir. Nitekim Victor Turner da bir sembolün hiçbir zaman tek bir anlamı göstermediğini, pek çok anlamı içerdiğini vurgulamaktadır. Semboller çokseslidir ve pek çok anlam içerir.⁹

Bu kısa açıklamalardan sonra Yiğitbaşı Velî ile ilgili anlatılarda sembol-mesaj ilişkisinin tahlilinde nasıl bir yöntem uygulayacağımız hakkında, kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Bilindiği gibi her anlatı, çeşitli motifler içermektedir. Motif, bir anlatı içindeki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur, görülmemiş ve

⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara 1999, s. 647.

⁸ Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara 2003, s. 734.

⁹ Belkıs Temren, *Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi*, Ankara 1995, s. 89.

çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır.¹⁰ Örneğin bir anlatıda geçen “ağaç” bir motif değildir; ama bu ağacın dalı kopartıldığında, koparılan yerden kan akıyorsa bu ağaç bir motiftir. Çünkü normal ağaçlarda olmayan bir özelliğe sahiptir. İşte anlatılar içindeki bu motifler veya çeşitli karakterlerin yaptıkları işler sonucu başlarına gelenler çeşitli mesajlar içerirler. Bu mesajlar, toplumun üyeleri için bir çeşit “yap-yapma” klavuzu olurlar.

Biz bu çalışmamızda menkabelerde bulunan motifleri, işlevlerini ve mesajlarını anlamacı bir yaklaşım kullanarak tahlil etmeye gayret edeceğiz.

1. Menkabelerde Bulunan Motifler ve İşlevleri

Ocak’ın yukarıda zikredilen çalışması, kerâmet motifleri üzerinde odaklanmış bir araştırmadır. Halbuki veliler etrafında teşekkül etmiş halk anlatılarında sadece kerâmet konusu işlenmez, tam tersine bu kerâmet motifleri çoklukla ahlakî bir mesaj içermektedir. Maalesef Ocak’ın bu önemli çalışması halkbilimi çevrelerinde yanlış yorumlanmış ve daha çok araştırmalar kerâmet olgusu üzerine teksif edilmiştir. Hatta menkabe terimi dahi, oldukça eksik bir şekilde “kerâmet hikâyesi” şeklinde tanımlanır olmuştur. Ancak bu tespitimiz, en azından bu tür anlatıların mantığı düşünüldüğünde, kerâmeti önemsemek şeklinde anlaşılmalıdır. Kerâmet, menkabenin mesajını dinleyene iletmekte pek çok defa başat bir role sahiptir, hatta ideal insan (insan-ı kâmil) portresinin bir çeşit ispatıdır. Bu yolla dinleyici, yeliye öykünmekte; hayatının gidişatını değiştirip yepyeni bir insan olabileceğine inanmaktadır. Çünkü kerâmet, halk için inkâr edilemez bir “iyilik” sembolüdür. Ancak “mutlak iyi” olan insanlar kerâmet gösterebilir, yani evliya mertebesine kavuşabilir.

Bu bakımdan metinler gözden geçirildiğinde kerâmet motifleri ve mesajlar arasında yakın bir ilişkinin varlığı hemen göze çarpar. Biz burada menkabelerle, içerdikleri motif ve iletileri bütün halinde işlemek yerine, önce menkabe metnini verip ardından ilgili hususları açmak şeklinde bir yol tutacağız:

---

¹⁰ Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara 2004, s. 107.

1.(M.1) “Bir kimesne Yiğitbaşı Efendi hazretlerine gelip inabet rica etti. Ol dahi inabet verip ol gün halvete kodu. Ol gün ikindiden sonra içeriden bir sada gelip:

- Müslüman oldum, vaz geç, demiş. Aziz eyitmiş:

- Yalan söyler. Var, yine meşgul ol! İkinci gün ikindiden sonra yine cevap gelmiş ki:

- Vallahi ben müslüman oldum, vaz geç! demiş. Aziz de:

- Buna yine inanma! Ta öldüm, deyip ses kesilince; ‘vaz geçme!’ demişler.

Üçüncü gün:

- Ben öldüm, deyu cevap gelmiş;

- Şimdiden sonra kurtuldun, deyi cevap eylemişler. Ol kimesne azizin mayesi kuvvetiyle hannasın şerrinden kurtuldu.”¹¹

Burada açıkça görüldüğü gibi bir kerâmet söz konusu değildir. Velinin irşad kuvvetinin delili olan nefsin desiselerine vâkif olması ve bunu ıslah etme yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Bu tür menkabeler şeyh ya da velinin yaşadığı esnada bağlularını nasıl mükemmelle terbiye ettiğini gösterir.

2.(M.2) “Bir âşık geldi, dedi ki:

- Bana bir mektub getirin! Siz tutun! İçinde ne var ise ben eyidivereyim, deyicek bir mektub getirdiler. Davud Halife elinde tuttu. Âşık içinde ne var ise eyidiverdi:

- Neden bahis eyledin? deyi sual ettiler. Âşık cevap verip:

- Kırk gün erbain çıkardım, Tanrı ismine meşgul oldum, dedi.

Pir bunu işitip geldi, eyitti:

- Gel sana bir nesne öğreteyim. Bunu dahi iyi bilsen olmaz mı? dedi.

Âşık:

- N’ola? deyicek abdest aldırıldı. Kulağına tevhid telkin eyledi. Ol mektubu yine tuttular. Okuyamadı.

- Siz beni mağbun [aldatılmış, şaşkın] eylediniz, dedi.”¹²

Bu metinde halvete girerek harikulâde haller elde eden bir sûfiye Yiğitbaşı’nın tavrının nasıl olduğu anlatılmaktadır. Sûfi, halvet neticesinde

¹¹ Ögke, *a.g.e.*, s. 61; Okumuş, *a.g.e.*, s. 22.

¹² Ögke, *a.g.e.*, s. 61; Okumuş, *a.g.e.*, s. 23.

elde ettiğiyle övünmektedir, halbuki bu tarz bir kerâmet, yolun başındakilere özgü bir haldir. Velimiz ise ona tevhidi telkin ederek ondaki bu hali yok ediyor. Burada tevhidin sırrı manâsına da bir telmih vardır. Bilindiği gibi gaybı ve gizliyi sadece Allah bilir. Kişi bu gibi yetenekleri gösterek gizli bir ilahlık davasına sâpmıştır. Halbuki velî, kendisine bu gibi yeteneklerin sadece imtihan için verildiğini bilmeli ve sırrı saklamalıdır. Yiğitbaşı, bu âşıktaki o hali üzerinden alarak ona çok büyük bir iyilik etmiş, onun bu tip olağanüstülüklerle aldanıp asıl olan Tevhid halinden ayrılmasına engel olmuştur.

3.(M.3) “Hazret-i sultan-ı enbiya (Sallallahü teala aleyhi ve sellem) Hak’la mi’racda doksan bin kelimat-ı marifet mükaleme olundu. Ba’zı ulemeden arifler otuz binine arif olmuşlar. Meşayihden ba’zılar altmış binine arif olmuşlar. Ondan öte geçmiş yoktur, derler idi. Amma Yiğitbaşı Efendi seksen binine arif oldu ki:

- Ve kalanı hazret-i enbiyaya mahsusdur, deyu buyururlar idi.

Ve bir kerâmeti budur ki:

Meczublar ve sıfat-ı cinnileri galib olan kimseler gelip tevhidine mukarin [yakınlaşmış, girmiş] olsalar, ifakat bulup giderler idi.”¹³

Burada Yiğitbaşı’nın Hz. Peygamber’in doksan bin sırrından seksen binini bildiği ifade edilerek, onun velâyetinin yüceliği tebarüz ettirilmektedir. Bu sayede ona bağlı olanların ne derecede nasibli ve şerefli oldukları mesajı verilerek, bir tür cemaat (biz) bilinci oluşturulmaya çalışılmaktadır. İkinci paragrafda da onun meczub ve, sinir hastalığı olanları tedavi ettiği ifade edilmektedir. Anlaşılan bu tedavi, zikir meclisinin bereketiyle hâsıl olmaktadır. Metin, hem bu durumun hariküladelîğinin altını çizirken, diğer yandan da yine bu meclislere devam etmenin nasıl bir nimet olduğunu örtük bir biçimde ifade etmektedir.

4.(M.4) “Ve intikal ettiği gün bir alamet olmuştur ki dil ile takriri kabil değildir: Saray önündeki kavak yıkılıp ve nice ağaçlar gök ile dürülüp ve nice kişiler attan yıkıldı. Ve şehir halkı dehşete vardılar. Kıyametten bir alamet idi. İntihasında şöyle vaki oldu ve’s-selam.”¹⁴

¹³ Ögke, *a.g.e.*, s. 62; Okumuş, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁴ Ögke, *a.g.e.*, s. 62; Okumuş, *a.g.e.*, s. 23.

Bu tarz anlatılar, aslında “âlimin ölümü, âlemin ölümüdür” yargısını destekleyen bir iletiye sahiptir. Veliler dünyanın çivileridir ve bunlardan birinin vefatında çok kere bir âfet meydana gelir. Tasavvuf çevrelerinde, başa gelen felaketlerin, zamanın kutbunun ölümü nedeniyle olduğundan bahseden rivayetleri burada haurlatmak isterim.

5.(M.5) “Ahmed Şemseddin hazretleri Manisa’da, hocasının isteği doğrultusunda talebeler yetiştirmekle meşgul oldu. Ancak bu sırada Şah İsmail de Ehl-i Sünnet itikadını, müslümanların peygamber efendimizden gelen doğru inancını yıkmak için harekete geçmişti. Bu gaye ile Anadolu’ya “dai” adı verilen halifeler göndermiş, sahte şeyhler eliyle bozuk ve yanlış tarikatler kurduymuştu. Ayrıca Antalya’dan Bursa’ya kadar pek çok yerde isyanlar çıkartarak halkı silah gücü ile de sindirmek istemişlerdi. Karışıklık had safhada idi. Öyle ki bu sahte şeyhler Osmanlı merkezine kadar sızdılar. İstanbul sahte şeyhlerle doldu ve halk kime inanacağını şaşırıldı.

Velî padişah II. Beyazid Han sahte tarikatlerin ayıklanarak kapatılmasını istedi. Böylece halkın yanlış inanışlara kapılıp Ehl-i Sünnet itikadından uzaklaşmasına mâni olmak üzere harekete geçti. Kurulan bir mecliste şeyhlerin imtihana tâbi tutulmasını istedi. Bu düğümü çözmek için de Ahmed Şemseddin hazretlerini Manisa’dan İstanbul’a davet etti.

Ahmed Şemseddin hazretleri derhal bu ulvi görevi kabul edip İstanbul’da Sultan Bayezid-i velî hazrelerinin huzuruna çıktı ve Osmanlı sultanının da hazır bulunduğu imtihan heyetine reislik etti.

O gün Ahmed Şemseddin hazretlerinin tuttuğu şeriat süzgecinden hak ve doğru bulunan şeyhler rahatlıkla geçerken, sahteleri tutuldu. Bunlar mahcup ve perişan oldular. Tekkeleri kapatıldı. Ve yaptıkları işten men edildiler. Ahmed Şemseddin hazretlerine, imtihan sırasında gösterdiği kemal, dirayet ve olgunluk sebebiyle “Yiğitbaşı” lakabı verildi. Padişah çok hoşnut kaldığı ve takdir ettiği bu büyük veliyi hediyelerle taltif etti. O ise bu hediyelerin tamamını fakirlere dağıttı. İstanbul’da kalması tekliflerine rağmen, tekrar Manisa’ya döndü. Bu hadise dilden dile,

şehirden şehire yayıldı. Sohbetine kavuşmak isteyenler Manisa'ya akın ettiler ve çevresinde geniş bir sohbet halkası meydana getirdiler.”¹⁵

Bu menkabe, Yiğitbaşı Veli için anlatılan en yaygın rivayettir ve pek çok çeşitlemesine rastlanmaktadır. Burada bir takım zıtlıklar menkabenin mesajını kuvvetlendiren bir işleve sahiptir. İlk zıtlık, Sünnilik-Şiilik arasında; ikincisi sahte şeyhler-hakiki şeyh arasında; üçüncü ve son zıtlık ise taşra (Manisa)-merkez (İstanbul) arasında kurulmuştur.

Bilindiği gibi Osmanlı Devletinin resmî İslam anlayışı, Sünnî anlayış üzerine kurulmuştur. Özellikle Yıldırım Bayezid ile başlayan ve Fatih Sultan Mehmed zamanında belli bir olgunluğa ulaşan ve evrimini 16. yüzyılda tamamlayan bu durum, devletin iç ve dış siyasetinde de etkili olmuştur.¹⁶ II. Bayezid zamanında ise Şia temeline dayanan Safevi Devletinin Osmanlı Devletiyle siyasi bir mücadeleye girdiğini görüyoruz. İşte bu metnin çizdiği velî portresinde, Yiğitbaşı tam bir Sünnî âlim/şeyhtir ve devletin Sünnî İslam politikasının bir taraftarı olarak sahte şeyhleri iş başından uzaklaştırmaktadır. Metin, bu noktada dinleyene geçerli kabul edilen İslam anlayışını empoze etmektedir.

Yukarıda zikredilen anlayışın doğal sonucu, sahte-hakiki şeyh ikiliğinin ortaya çıkmasıdır. Yiğitbaşı Veli, burada Ehl-i Sünnet'e tâbi bir portre çizerek hasımlarını, Allah'ın ona verdiği ilim ve velâyet kudretleriyle yener. Bu durum da dinleyene; Allah'ın, Sünniliğin tarafında olduğu mesajını vermektedir. Bu durumda doğru/geçerli/hak tasavvuf, ancak Ehl-i Sünnet itikadı çerçevesinde mümkündür. Burada, kendisine verilen hediyeleri ihtiyaç sahiplerine dağıtması, cömertliğinin bir göstergesidir ve velî portresinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ayrıca Yiğitbaşı lakabının da menşei, tabii ki efsanevi olarak, açıklanmaktadır. Bu yönüyle metnin etiyojik (açıklamacı) bir yönünün de olduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği gibi bu zâta, adı geçen ünvan, zamanında Ahi Yiğitbaşılığını da yaptığından verilmiş olmalıdır.¹⁷

¹⁵ *Evlîyalar Ansiklopedisi*, 2, haz. K. Yavuz, R. Ayvalı, E. Levent vd., İstanbul 1992, s. 345-347; Lermioğlu, a.g.e., s. 125.

¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, “Din ve Düşünce”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, 2, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, s. 111.

¹⁷ Ögke, a.g.e., s. 45'de bu zata, İstanbul'a gitmeden önce de Yiğitbaşı dendiğini ve İstanbul'a gittikten sonra bu ünvanın tescil edildiğini yazılmıştır. Ahi şeyhi oluşu ihtimali

Son olarak metindeki taşra-merkez karşıtlığı oldukça ilginçtir. Taşrada yaşayan bir şeyhin merkezdeki sûfilere yola getirdiği bilgisi, Yiğitbaşı'nın sadece popülerliğini arttırmakla kalmaz; aynı zamanda genel olarak merkezin entelektüel üstünlüğü iddiasını da su götürür bir hale getirir. Bu yolla taşrada seyr ü sülûk eden bir müride nefis tezkiyesinin gerektirdiklerinin yapılması halinde, burada bile en üst mertebelere çıkılabileceği gösterilmiştir. Bu durumu kuvvetlendiren bir husus da Yiğitbaşı'nın Manisa'yı İstanbul'a tercih edişidir. Alçakgönüllüğünün bir simgesi olarak alınabilecek bu veri, aynı zamanda taşranın değerini yükseltir. İrfani açıdan bakıldığında ise; devrinin en kâmilinin yaşadığı yer, merkezdir.

6.(M.6) "Sultan İkinci Bayezid zamanında İstanbul'da türeyen ve tarikat şeyhiyim diyen, halkı istismar ve manevi iğfal eden bir takım sahte şeyhlerin hakiki durumlarını tespit etmek üzere bu işin ehli, âlim müridler aranır ve Manisa'da ilmi derinliği ile maruf, tevazu sahibi ve uzlet ehli Ahmed Şemseddin hazretleri İstanbul'a davet edilir. Yalancı şeyhleri imtihana çeker. Sahtekârlıkları meydana çıkanların tac ve hırkalarını üzerinden çıkarır ve toplar ve bir gemi hırkayı Marmara denizine atar." (K.K. 1).

7.(M.7) "Zamanın padişahı o devirde olan bir savaşa katılmamak için hoca, derviş kılığına girenleri denemek için Yiğitbaşı Velî'den yardım istiyor ve onu İstanbul'a davet ediyor. Yiğitbaşı, bütün sahte şeyhleri ortaya çıkarıyor ve tekrar Manisa'ya geri dönüyor. Şöhreti bu imtihan hadisesinden sonra artıyor, dini bilgilerinden istifade etmek için Manisa'ya çeşitli yerlerden gelenler olmuştur." (K.K. 2)

6, 7 ve 8 numaralı menkabeler 5 numaralı menkabelerin kısa versiyonları halindedirler. 6 numaralı menkabe sahte şeyhlerin tac ve hırkalarının toplanarak bir gemiye doldurulup Marmara denizine atılması

---

ise kaynak yetersizliğinden dolayı zayıf görülmüştür. Halbuki Manisa'da esnaf şeyhliği geleneği Cumhuriyet'e kadar sürmüştür. En son şeyh ise Rifai olan Hüseyin Kemaleddin Efendi'dir. Bu da bize, Ahi şeyhi olmak için bu tarikate müntesip olmak gerekmediğini göstermektedir. Bizce bu vazifeyi devrinin en kâmil sûfisi yapıyordu ki Yiğitbaşı'nın yaşadığı dönemde de ondan kâmil olacağını düşünmek zordur.

diğer versiyonlarda görmediğimiz bir farklılıktır. Halk “Marmaravî” lakabının bu olaydan dolayı verildiğini düşünmekte ve bir kez daha tarihi kutsallaştırmaktadır.

8.(M.8) “Fatih zamanında İstanbul’da sahtekârlık türemeleri olmuş. Fatih bunun içinden çıkamayınca âlimleri, evliyaları çağırıyor. Herkesi imtihan ediyor; ama kimse bir şey söyleyemiyor. Bu evliyalardan biri de Yiğitbaş’dır. Yiğitbaş’ı imtihan edince ‘Edirne, İstanbul, Manisa vs. şu sahtekârlıklar var’ diye anlatır. Bunun üzerine Fatih bu sahtekârları görevden alıyor ve bir gemiye koyup Gölarmara’ya döktürüyor ve Yiğitbaş’ı da evliyaların başı yapıyor. Yiğitbaş’a ‘Gel sana istediğin görevi vereyim burda kal’ diyor, ama o kabul etmeyip Manisa’ya gelir. Talebeler yetiştiriyor ve burada ölüyor.” (K.K. 3)

Diğerlerine göre daha farklı bir kurguya sahiptir. Padişah Fatih Sultan Mehmed olmuştur ve sahtekâr şeyhleri de denize döktürmektedir. Burada dikkat çekmek istediğim husus, menkabenin olay örgüsünde veya bazı motiflerdeki değişmelerin, genellikle ana fikir üzerinde etkili olmadığı hususudur. Elbette ana fikrin ve mesajların değiştiği örneklere de rastlanabilmektedir. Ancak biz çalışmalarımız sırasında, birbirinin versiyonu diyebileceğimiz metinlerin, genellikle ana fikirlerinin değişmediğini gözledik.

9.(M.9) “Ahmed Şemseddin hazretlerinin kerâmetleri Mısır’da Arab Molla namıyla tanınan bir zata kadar ulaştı. Arab Molla, ilmiyle mağrur bir zattı. Ahmed Şemseddin’i imtihan etmek üzere Mısır’dan Manisa’ya geldi. Ahmed Şemseddin hazretlerini çekemeyenler derhal Arab Molla’nın etrafında tazim, hürmet ve itibar halkası meydana getirdiler. Ona, Yiğitbaş Veli aleyhinde pek çok sözler söylediler. Bu hal, Arab Molla’nın nefsinin ve gururunu okşadı. Onlara:

‘Siz onu bana bırakın. Onun hakkından ben gelirim ve şeyhlik ne imiş ona gösteririm.’ dedi.

Benlik davası ile mağrur Arab Molla, ertesi gün Yiğitbaş Veli’nin dergâhına geldi. Dergâhın bahçesinden içeri girmek üzereyken kapıda iki derviş kendisini karşıladı ve:

‘Ey Molla, Şeyh hazretleri dergâhında sizi bekliyor.’ dediler.

Arab Molla geleceğinden hiç bahsetmemiş ve bu dervişlerle de daha önce karşılaşmamıştı. Şaşırıp ve dayanamayıp sordu:

'Ey canlar! Yanlışlık olmasın. Siz kimi karşılırsınız. Ben ziyaret edeceğimi bildirmemiştım.' Dervişler tatlı tatlı gülümseyerek sordular:

'Mısır'dan gelen Arab Molla siz değil misiniz?' Molla daha büyük bir şaşkınlıkla:

'Evet' diyebilirdi ve dervişlerin ikazıyla dergâhtan içeri girerek kendisini bekleyen Şeyh hazretlerinin huzuruna vardı.

Yiğitbaşı hazretleri birkaç talebesiyle sohbet etmekte, onlara İslamiyet'in güzel ahlakından bahsetmekteydi. Molla Arab'ın oturması ile sözüne devam etti:

'Ey dostlarım kibirden sakınınız. Peygamber Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, kalbinde zerre kadar kibir olan cennet'e giremez, buyurdu. Kibir, Allah'ın kullarına hakaret, aşağılık gözü ile bakmaktır. Kendini herkesten üstün görmektir. Ebu Haşim Sûfi hazretleri, dağı iğne ile kazıp yerinden yoketmek, kalpden kibri söküp atmaktan daha kolaydır, demektedir.

Bunca nasihata rağmen Arab Molla'nın hala inkar çukurunda olan nefsi, Yiğitbaşı ile yarışmak ister. Onun bir müddet duraklamasını fırsat bilerek gururlu bir eda ile ve kelimelerin üzerine basa basa:

'Ey şeyh, sizin erbaininizi, çile çekmenizi, nefsinizi yola getirmekteki gayretinizi çok medhettiler. Birlikte erbaine, çile çekmeye girsek ne dersiniz?' diye sordu. Ahmed Şemseddin hazretleri tebessüm ederek:

'Hay hay... Biz misafirimizi kırmayız' buyurdu.

Arab Molla:

'Ancak benim bir şartım var. Yemek içmek serbest, fakat dışarıya çıkmak ve ihtiyacınızı görmek yasak olacaktır' diye ekledi. Şeyh hazretleri:

'Kabul. Her şartınızı kabul ediyorum' deyince birlikte bir hücreye girdiler. Yiğitbaşı hazretleri talebelerine kendisine kuzu dolması getirilmesini ve misafirine de ne isterse verilmesini istedi. Ancak Arab Molla sadece birkaç zeytin ile iktifa etti. Şeyhin kuzu dolmasını yemesini seyrediyor ve biraz sonra dayanamaz dışarı çıkar, diyerek için için gülüyordu. Ancak zamanın su gibi geçmesine, Şeyh hazretlerinin nefis, leziz yiyecekleri birbiri ardısına bitirmesine rağmen Molla'nın beklediği an bir türlü gelmedi. Bir, iki, üç ve nihayet dördüncü gün o nefis yiyecekleri yiyen sanki şeyh hazretleri değil de oymuş. Kendisini nasıl dışarıya

atacağını bilemedi. İhtiyacını gördükten sonra dışarıda kendisini bekleyen dervişlere:

‘Yahu! Ben iki üç zeytin tanesiyle dayanamadım. Bu zat bunca yemeği nasıl yiyor ve nasıl duruyor?’ diye söylendi. Dervişler ise şu cevabı verdiler:

‘Bu, mollalıkla şeyhlik arasındaki farktır.’

Arab Molla hatasını anlamıştı. Derhal Yiğitbaşı hazretlerinin ellerine sarılarak affedilmesini diledi ve ‘Ey zamanın Yusuf’u, sen Mısır’a sultan olmuşsun. Bu günahkarı da bendelerin arasına kabul et’ dedi. Tevbe ve istiğfar ettikten sonra talebeliğe kabul edilen Molla Arab, Ahmed Şemseddin hazretlerinin en büyük halifelerinden oldu.”¹⁸

Yukarıdaki anlatı, erenin “Velîliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Kerâmetleri” olarak isimlendirilen bir olay örgüsüne sahiptir. Arap Molla, zâhid ve anlaşılın zâhir ilimleri tahsil etmiş biridir ve Yiğitbaşı’nın velâyetini tanımaz. Üç kerâmet motifi ile doğruyu bulması sağlanır. Önce gelişini haber vermediği halde tekkeye vardığının keşfen bilinmesi ve karşılanması; ardından Yiğitbaşı’nın, Molla’nın kibrine telmihle, sohbeti bu konuya tahsis etmesi ve son olarak da dışarı çıkmadan Yiğitbaşı’nın pek çok yiyecek tükettiğini görmesi. Burada temel mesaj, “*Bu, mollalıkla şeyhlik arasındaki farktır*” denerek açıkça verilmektedir. Örneklerine çokça rastlanılan bir olay örgüsüne sahiptir ve sonuçta bâtun, zâhiri yenilgiye uğratar. Çünkü zâhir kabuk, bâtınsa özdür. Arab Molla, bu farkı anlar anlamaz pişman olmuş ve Yiğitbaşı’nın dervişi olmuştur.

10.(M.10) “Yiğitbaşı Velî’nin ününü duyan Arap şeyhlerinden biri Yiğitbaşı’yı imtihan etmek için Mısır’dan onun yaşadığı yer olan Gölmarara’ya gelir. Yiğitbaş manevî bir kalp gözü ile şeyhin geleceğini görür ve onu karşılamaları için dervişlerini yollar.

Dervişleri karşısında gören Şeyh, şaşkınlığını gizleyemez. Şeyh, bu şaşkınlık içerisinde Yiğitbaş’ın dergâhına gider.

Şeyh’i karşılayan Yiğitbaş, Şeyh’e niçin geldiğini sorar. Şeyh ise ünü Mısır’a kadar yayılan bu zâtı görmek, tanımak ve imtihan etmek istediğini söyler. Yiğitbaş bu teklifi kabul eder.

¹⁸ *Evllyalar Ansiklopedisi*, 2, s. 347-350; Lermioğlu, *a.g.e.*, s. 125-126.

Şeyh, Mısır'da bulunan ve o zamana kadar hiç kimsenin kaldıramadığı taşı Yiğitbaş'dan kaldırmasını ister. Yiğitbaş, Şeyh'in isteğini yerine getirir ve taşı kaldırır. Şeyh, Yiğitbaş'ın söylediğine inanmaz. Mısır'a geri döner. Oraya gittiğinde taşın yerinde olmadığını görür ve büyük bir heyecanla tekrar Yiğitbaş Veli hazretlerinin yaşadığı yere döner. Ondan af dileyerek Yiğitbaş Veli'ye intisab eder." (K.K.4)

Aslında 10 numaralı menkabenin bir versiyonu olan bu anlatıdaysa Mısırlı şeyh iki kerâmet motifiyle ikna edilir. İlki yine geldiğinin, Yiğitbaş tarafından keşfen bilinmesidir. İkincisi ise Mısır'da kimsenin kaldıramadığı bir taşı tayy-ı mekan yaparak kaldırmasıdır. Burada önemli bir kerâmet motifi olarak görülen tayy-ı mekan terimini, çok kısaca, aynı anda iki veya daha fazla yerde bulunmak şeklinde tanımlayabiliriz.

11.(M.11) "Aslen Marmaralı olan Yiğitbaş Veli, Manisa'ya geldiğinde etrafına gençleri toplamış zikre başlamış. Ancak zikir esnasında konu komşu gidip, rahatsız olmuşlar kendisini şikayet etmişler. Onun üzerine kolcular dergâhı kapatmış. Zikri engellemeye çalışmışlar; fakat o, çarşıya gidip kırk tane zavrak almış. Zavrak, Manisa tabiriyle zavrak denilen içine su konan sapsız testi, zavraklara su doldurmuş ondan sonra zikre başlamış; ortalarına oturmuş zikre başlamış. Evine kimse girmesin diye kapıdaki nöbetçi kolcular bakmışlar ki içerden 'Lâ ilahe illallah' diye zikir sesleri geliyor. N'oluyor dediğinde pencereden bir tanesi şöyle eğilmiş bakmış ki, zavrakların ortasında Yiğitbaş Veli zikrediyor, destiler de tavana kadar gidip yere düşüyor ne kırılıyor, ne de sular dökülüyor. Nedir bu? Hayretler içinde kalmışlar ve doğru gidip o günkü yetkiliye, kadiya durumu anlatmışlar; ondan sonra da zikre devam etmiş, zikir engellenmemiş." (K.K. 5)

12.(M.12) "Yiğitbaş Manisa'ya gelince bugünkü türbelerinin bulunduğu yere yerleşir, dergâhını kurar. Bir gün çarşıya çıkıp beş on amele tutar, dergâha getirir. Onlara zikir tâlim ettirir ve akşam üstü de yevmiyelerini verir, gönderir. Bu iş birkaç gün sürer. Bu ara ameleler uyanır. Derler ki; 'Bu ne iştir, hem ibadet ediyoruz hem para alıyoruz. Bu çok ayıp oluyor, gündüz işe gidip gece zikre gelelim' derler ve dergâha alışırlar. Bu defa komşular rahatsız olurlar ve Yiğitbaş'ı şikayet ederler. Şeyhimiz, dervişlerine, birkaç gün gelmeyiniz, der ve çarşıdan beş on tane

desti alıp içlerine su doldurarak dergâhta onları boy sırası yapar ve zikre başlar. Destiler de kendileri gibi zikre iştirak ederler. Komşular bu hali ibretle izlerler. Gelip af dilerler. Böylece büyüklüğü iyice anlaşılır.”¹⁹

Birbirlerinin versiyonları olan bu iki metin oldukça benzerdir. 11 numarada velî, gençlerle zikir yaparken; 12’de bunlar, dergâhının yapımı için tuttuğu amelelerdir. 12 numaralı metinde Yiğitbaşı zikrettirdiği amelelere yevmiyelerini vererek onları dergâha alıştırır ki bu şeyhlerin insanları doğru yola celb etmek için her yolu denediklerini, can ve mallarıyla bu yolda hizmet ettikleri mesajını vermektedir. Ancak zikir esnasında olan gürültüden rahatsız olan etrafın şikâyeti üzerine; bu düzen, bozulma tehlikesi yaşar. Yiğitbaşı da testilere zikir yaptırarak hem velâyetini, hem de Tevhidin hiçbir zaman ve yerde susturulamayacağını ispat eder. Bu arada testilerin zikri “Yeryüzünde her şeyin Allah’ı zikrettiği”²⁰ âyetine de telmih yapmakta ve anlatının mesajının yoğunluğunu arttırmaktadır. Menkabe, aynı zamanda Allah’ın mübarek kullarının pekçok defa anlaşılmadığı, aşağılandıkları, çevrelerinden düşmanlık gördüklerine dair geleneksel bilgi de teyit edilmektedir. Buradaki mesaj, kısaca, demir leblebi çiğnemek “er” işidir, cümlesiyle özetlenebilir.

13.(M.13) “Yiğitbaşı bir gün dergâhına komşu olan (güneyde 100 m. kadar mesafede) Kadiri dergâhını ziyaret eder. Kadiri şeyhi, muhteremin teveccühlerini fark ederler. Hemen kapıda karşılayıp neşter ile kestiği bileğini göstererek; ‘Ey ulu sultanım, sizin de kolunuz kesildi mi?’ derler. Yiğitbaşı sultan ona sarılır, öper ve ‘Haksın hak’ der. Ondan sonra bu şeyhe ‘Hak Hak Sultan’ der.”²¹

Bu anlatıda gerçek mutasavvıfların birbirinin kardeşi olduğu, birbirlerine kem gözle bakmadıkları vurgulanmaktadır. Bilindiği gibi tarih içinde tarikat erbabının da birbirleriyle mücadele içinde oldukları dönemler olmuştur. Metin, bu yönüyle özellikle ehl-i tarik olup da başka yollar için kötü düşünceler besleyenlere yönelik bir ileti içerir. Ayrıca

¹⁹ Okumuş, *a.g.e.*, s. 24.

²⁰ *Kur’an*, Vakı’a/96.

²¹ Okumuş, *a.g.e.*, s. 24.

metin, bugün Manisa'da "Vak Vak Tekkesi" olarak bilinen yapının isminin nasıl konduğunu da, efsanevi bir tarzda açıklamaktadır. Ancak Türkçede h/v değişmesi görülmediğinden bu isimlendirmenin doğru olmadığı ortadadır.

14.(M.14) "Yiğitbaşı'nın müridlerinden biri bir gün sitemkâr bir şekilde tekkedeki müridlerin azlığından şikayet eder. Yiğitbaşı bunun üzerine mahalle çocuklarının öldürdüğü bir kargayı çocukların ellerinden alarak parmağını ağzında ıslatarak karganın kopuk kafasını yapıştırmış ve kargayı dirilterek uçurmuş. Yiğitbaşı'nın bu kerâmetini duyan Manisalılar tekkeyi hunca hınç doldurmuşlar. Daha sonraki günlerde de tekke müridlerle dolup taşmış. Yiğitbaşı bir gün akşam namazında altına sipsi koymuş. Sipsi secdeden kalkarken yellenir gibi ses çıkarmış. Sesi duyan müridler şeyh yellendi zannederek tekkeyi terk etmişler. Yiğitbaşı bunun üzerine 'karga ile gelen yellenne ile dağılır' buyurmuş."²²

Burada öncelikle bir müntesibin şeyhine yaptığı edepsizlik söz konusudur. Bu tavır, aslında şeyhin yetersiz biri olduğu örtük anlamını da içerisinde barındırır ki tasavvufi açıdan bakıldığında, kabul edilmesi mümkün değildir. Velî de buna karşılık çok net bir kerâmet göstererek velâyetini ispat yoluna gitmiştir. Velînin ölüyü diriltibilme kudretine sahip olması keyfiyeti, itikadî açıdan bakıldığında pek çok soruyu davet eden bir durumdur. Esasen bizi ilgilendiren mutasavvıfların ve halkın buna inanmasıdır. Konu en derin şekliyle İbn Arabî tarafından izah edilmiştir. Çok kısaca söylersek, İbn Arabî'ye göre, Allah'ın yaratması ile velîninki arasında önemli bir fark vardır. Velî, yaratacağı şeyin üzerinde himmetini (yoğunlaştırılmış ruhanî enerjisini) yoğunlaştırırsa bunu gerçekleştirebilir. Bu nesnenin bir sûretini hayalinde tutarak onu farklı boyutlarda mevcut hale getirir. Böylece mertebe bakımından en aşağıda olan bu boyutta o şey, varlık bulur.²³ Burada dikkat edilmesi gereken nokta, zaten farklı boyutlarda velînin yaratmak istediği şeyin bir sûretinin mevcut olmasıdır. Velî sadece o objeye teveccüh ederek, o nesneyi realite haline getirir. İşte

²² Okumuş, a.g.e., s. 24-25.

²³ Toshihiko Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusûs'ındaki Anabtar Kavramları*, çev. Ahmet Yüksel Özemre, İstanbul 1998, s. 386-387; Ebu'l-Alâ Afifi, *Fususul-Hikem Okunmaları İçin Anabtar*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul 2002, s. 168-169.

bu da onun fillini, Allah'ın yaratmasından ayıran çok önemli noktayı oluşturur. Ârifin o nesne üzerindeki teveccühü zayıflarsa, o nesnenin buradaki sûreti kaybolur.²⁴

Bu kerâmetin duyulması neticesinde dergâha doluşanları dener ve sonuçta yine eski müridleri ona bağlı kalır. Yiğitbaşı bu durumu “karga ile gelen yellenme ile dağılır” şeklinde yorumlar. Bu da sıkça karşımıza çıkan, velînin bağlularını imtihan etmesi motifidir. Burada kerâmet sonucu gelen şöhretin ve kalabalığın niteliksiz ve ihlassız olduğu, insan terbiye etmede niceliğin değil, niteliğin önemli olduğunun altı çizilmektedir.

15.(M.15) “Yiğitbaşı tekkesine başka tarikate mensup iki derviş gelir ve zikre katılırlar. Zikir anında cezbeye gelip tekkenin kandillerini (mumlarını) yemeğe başlarlar. Yiğitbaşı onların bu haline görünce: ‘Aman durun, kandillerden başka bir şeyimiz yok’ der.”²⁵

Burada bir mürşid olarak Yiğitbaşı'nın zikir meclislerinin başka tarikatin müridleri üzerinde dahi ne derece etkili olduğu, dolayısıyla onun şeyh olarak üstünlüğü vurgulanmaktadır.

2. İnanç Anıları ve Efsanelerdeki Motifler ve İşlevleri

İnanç anıları ve efsaneler, yukarıda işaret edildiği gibi, velînin vefatından sonra insanların bir biçimde hayatına girdiği ve etki gösterdiğine inanılarak oluşturulmuş anlatılardır. Bu metinlerin evliya kültürünün yaşaması ve yaygınlaşmasındaki rolü hayatidir. Bu anlatılar sayesinde yatır, gündelik hayatın bir parçası haline gelmekte, inanç dünyası içinde belli bir yer tutmaktadır. Bunlardan dileklerin kabul olduğuna veya gidenlerin şifa bulduğuna dair olanlar, birçok uygulamanın yaşamasını sağlamaktadır.

Ayrıca bu anlatılar, içerdikleri mesajlar itibarıyla, toplumun insan-ı kâmil telakkisinin temel unsurlarını içerilerinde barındırmaktadırlar.

16.(İ.1) “Yiğitbaşı hazretleri her hafta Pazartesi akşamı [Pazar gecesini] ve Cuma akşamı [Perşembe gecesini] tekkeye gelir. Bir çok kişi bu

²⁴ Izutsu, *a.g.e.*, s. 388.

²⁵ Okumuş, *a.g.e.*, s. 25.

mahallede onu görmüşlerdir. Onun geldiği günlerde bu mahalleye [Adakale] çok güzel kokular yayılmaktadır.”²⁶

Halk, velilerin mezarlarında yaşadığına inanmaktadır. Dolayısıyla veliler özellikle geceleri görülmekte, insanlarla iletişim kurmaktadır. Şurası açıkça anlaşılmalıdır ki bütün bu tür anlatılar, velinin canlı olduğuna ve insanların hayatına her türlü müdahaleyi yapabilecekleri önkabulüne dayanmaktadır. Pazartesi ve Perşembe tekkeye gelişinde, dikkatimizi çeken iki unsur vardır. Birincisi bu günlerin Hz. Peygamber’in oruç tuttuğu ve tutulmasını tavsiye ettiği günler oluşu nedeniyle, halk kültüründe özel zaman dilimleri olarak kabul edilmeleri; ikinci olarak da bu günlerin pek çok tarikatte zikir törenlerinin yapıldığı günler oluşu. Geldiğinde çok güzel koktuğuna ilişkin bilgi de, veliler ve şehidlerin cesedlerinin çürümemesi ve güzel koktuğuna dair kalıp inancın bir yansımasıdır.

17.(İ.12) “Yıllar önce Yiğitbaşı türbesinin batı kısmındaki iki katlı ahşap evin ikinci katında yangın çıkar ve ev tamamen yanar. Evin hemen bitişiğindeki Yiğitbaşı türbesinin (üstü açık mezar) ortasındaki çitlenbik ağacının yaprakları bile sararmaz, yangın tekkeye zarar vermez.”²⁷

Geleneksel kültürde velinin bulunduğu mekânı koruduğuna inanılmaktadır. Bu koruma bazen mekânından herhangi bir nesne (ağaç dalı, çam yaprağı vs.) alınmasını önlemeye kadar gider. Burada da eskiden velinin bahçesindeki ağacın yanmaması bu koruma özelliğine inanıldığını göstermektedir.

18.(E.1) “Yunan işgali sırasında, türbenin bulunduğu yer tahrip edilir. Daha sonraki zamanlarda burayı bir zat alır ve ahır yapar. Belli bir süre sonra, Yiğitbaş hazretleri, salih bir zatın rüyasına girerek, burayı satın almasını ister. Salih bir zat da burayı satın alır.” (K.K. 6)

Veliler, mekânlarıyla ilgili isteklerini, genellikle birinin rüyasına girerek bildirirler. Bu tür anlatılarda, rüyayı gören eğer istekleri yerine

²⁶ Okumuş, *a.g.e.*, s. 25.

²⁷ Okumuş, *a.g.e.*, s. 25.

getirmeyse başına bir felaket gelir. Velinin kabrinin bulunduğu yere ahır yapılması saygısızlıktır ve bu işi düzelterek, bu hizmetin sevabını almak “salih” bir kişinin nasibidir.

19.(E.2) “Rüyasında Salihli’den bir adama görünüp: ‘Gel benim mezarımı yaptır’ diyor. O da hiç bilmediği bu yere gelip kabrini yaptırıyor. Fakir bir kiracı, onun evi diye nitelenen türbenin yanındaki eve yerleşiyor. Ama bakmadığı için onu sıkıyor ve evden çıkmak zorunda kalıyor.” (K.K. 7)

Burada çok ilginç bir folklorik değişimle karşı karşıyayız. Yukarıdaki “sâlih bir adam” ifadesindeki “Sâlih” kelimesi, başka bir anlatıcı tarafından bilinmediğinden veya yanlış hatırladığından Salihli haline gelmiştir. Elbette bunun tersi de mümkündür, belki de her ikisinin çıktığı önceki anlatıda kelime “Salihli” idi. Nitekim vakfın kurucuları arasında Salihlili olanların mevcudiyeti, bu durumun da mümkün olduğunu göstermektedir. Ancak sonuç değişmemektedir. Anlatılardaki unsur ve motiflerin nasıl değiştiği, bu örneklerle biraz açıklığa kavuşmaktadır.

20. (E.3)“Fakir bir kiracı, onun evi diye nitelenen türbenin yanındaki eve yerleşiyor. Ama bakmadığı için onu sıkıyor ev, evden çıkmak zorunda kalıyor. Sonra buraya yerleşenlerden eve iyi bakanlar, her gün bir altın bulurlarmış. Böylece altınları biriktirip ev alırlarmış.”(K.K.7)

Aynı kaynak kişiden farklı zamanlarda derlenmiş bu efsanede ise yukarıdaki metindeki son kısım aynıdır. Yatır, kendisine bakıp temiz tutmayanları “sıkar” ve kaçırır. Mekânıyla ilgilenen bir sonraki kiracılar ise, her gün bir altın bulur ve sonunda ev sahibi olurlar. Bu tür anlatılar yatırların bakılması, temiz tutulmasını sağlamaya yönelik bir kurguya sahiptirler. Velî hayatta olduğundan bakım ister. Ayrıca geceleri abdest alıp namazını kılabilmesi için ibrik ve havlu bırakılması da, hemen hemen her yatırda görülen bir uygulamadır. Bunu yapanların velî tarafından ödüllendirildiğine dair pek çok metin toplanabilir.

21.(E.4)“Türbenin onarım çalışmaları sırasında, görevliler türbenin üzerini kapatmak istemişler. Ancak her girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış.

Yiğitbaşı'na Allah tarafından nur yağdırıldığı ve bu yüzden Yiğitbaşı'nın türbenin üstünün kapatılmasına izin vermediğine inanılır.” (K.K. 8)

Bu pek çok yatır için anlatıldığını gördüğümüz bir kurguya sahiptir. Rahmetten (yağmurdan), nurdan mahrum kalmamak veya üzerindeki ağacı koruduğundan dolayı yatır üzerine kubbe istemez. Yapılırsa da yıkar.

22.(E.5) “Türbenin bahçesinde bulunan çınar ağacından, şiddetli bir rüzgar sonrasında oldukça kalın bir dal kopar. Dal, tam yatırın üzerinde bulunmaktadır ve düşmesi halinde çevresinde bulunan binaları yıkacaktır. Ancak dal binaların üzerine düşmez, tam yolun ortasına düşer.

Belli bir zaman sonra düşen dalı satın alacak bir müşteri aranır ve sonunda o müşteri bulunur. Fakat müşteri bu dalı, hile ile ucuza alır. Dallar bıçkinci tarafından kesilmeye başlandıktan sonra; satın alan kişinin hanımı gelir, evlerinin yandığını söyler.” (K.K.6)

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi yatır etrafını korur, gözetir. Bu onun hayattayken de eşsiz bir sevgi ve yardım kapısı olmasının uzantısıdır. Aynı şekilde kendisine karşı yapılan olumsuz bir fiili de cezasız bırakmaz. Nitekim kendi bahçesinden düşen dalı ucuza kapatan şahsı, çok geçmeden cezalandırmıştır. Bu tarz metinler, kutsala saygılı olmayı öğütleyen yapıya sahiptirler. Bir çeşit yap/yapma klavuzu işlevini görürler.

23.(E.6) “Asker çağına gelen bir delikanlı, her gece rüyasından korkarak uyanıyor ve tuvaletini devamlı kaçırıyormuş. Ailesi tarafından gencin bu korkusuna bir türlü çözüm getirilememiş. Bir gece Yiğitbaşı Türbesine getirilen gence, ailesi dua etmesini söylemiş. Yiğitbaşı'nın ruhu ile tek başına kalan delikanlı, bu dualarla cesaret kazanmış. Yiğitbaşı'nın kendisindeki cesareti, gücü, bu gence verdiği söylenir.” (K.K. 9)

Veliler tedavi edicidirler. Aslında Yiğitbaşı, Manisa yatırları arasında bu özelliğiyle tebarüz edenlerden değildir; fakat onun da şifa için ziyaretçisi olur. Anadolu'da pek çok yatırın, sinir hastalıklarının tedavisinde başvuru yeri olduğunu biliyoruz. Manisa'da da Karaca Ahmed türbesi bu merkezlerden biridir.

27.(E.7) “Türbenin karşısında oturan bir adama, bir köylü kılığında gidip: ‘Benim için ne hayır yaparsın, bugün Cuma’ demiş ve adamdan ekmeğe istemiş. Adam ekmeği alıp geldiğinde, kimseyi göremeyince, bir de bakıyor ki Yiğitbaş Hazretleri mezarının olduğu yerde dikilmiş.” (K.K. 7)

Yatırların diğer bir isteği de hayırdır. Bu anlatılar sâyesinde insanlar paylaşmaya, dinin sosyal yönlerini de yaşamaya özendirilir. Bu aynı zamanda geleneksel İslam’ın yaşatılmasında da oldukça önemli bir harç vazifesi görmektedir.

SONUÇ

Görüldüğü gibi Yiğitbaşı Veli hakkında oluşmuş halk anlatıları, içerlerinde pek çok motif ve mesaj barındırmaktadır. Dolayısıyla bunları küçümsemek demek, sosyal yapımızın bir bölümünü hiçbir zaman anlamamayı gönüllü olarak kabullenmek demek olacaktır.

Bu anlatılardaki temel hususları kabaca tasnif edersek şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

Yiğitbaşı Veli İslam’ın Sünni kaidelerine bağlı, cömert, alçakgönüllü, devrinin en üst derecede ilmiyle mücehhez bir şahıstır. Bu özellikleri, onun velâyetinin kendi devrindeki akranlarından üstün olması sonucunu doğurmuştur. Tasavvufî manada irşad ehliyeti yüksek, insanları manevî anlamda terbiye etmek için her yolu deneyen, kerâmet gösteren biridir. Bu yüksek şahsiyetin zikir meclisleri de çok zevklidir.

Ölümünden sonra da insanların hayatına müdahale etmekte, onları olumlu ya da olumsuz biçimlerde etkilemektedir. Bu bağlamda kabrinin yerini, sâlih birinin rüyasına girerek ahır olmaktan kurtarmış, mekânını temiz tutanları mükafatlandırmıştır.

Bu metinlerdeki mesajlara bakıldığında en temel iletinin evliyaya inanmak, hürmet etmek ve haddini bilmek olduğu görülür. Halkımız velinin şahsında, kendisinin olmak istediği insan-ı kâmilî müşahade etmiş ve buna uygun bir edebî dünya vücuda getirmiştir. Bu dünyada “edeple varan, lütufla döner”. Ahlakî mesajlara baktığımızda, öncelikle “özü sözü bir insan olma” yollarının edebî anlatılar şeklinde karşımıza çıktığı görülmektedir.

Şu açıkça gözlenmektedir ki Türk Müslümanlığının en önemli yapı taşını, tasavvuf meydana getirmektedir. Bu durumda tasavvuf çalışmalarının, sadece dar tarih veya ilahiyat kalıpları çerçevesinden değil,

disiplinlerüstü bir şekilde ele alınması ve alan araştırmalarıyla desteklenmesi şarttır. Bu tarz çalışmalar, mevcut bilgilerimizi çok geliştirecektir. Halkbilimi araştırmaları açısından, konunun arz ettiği öneme layık olarak, derlenen metinlerin anlam ve mesaj haritalarının çıkarılması ve Türk zihniyetine ilişkin daha büyük ölçekli araştırmalara kaynaklık etmesinin sağlanması elzemdir.

Kaynak Kişi Dizini

1. x, Manisa, 1940, ev hanımı, ilkokul.
2. Ummuhan Elmacı, Manisa, 1962, ev hanımı, ilkokul.
3. x
4. x
5. Hüseyin Akgül, Sivas, 1946, öğretnen/eski milletvekili, üniversite.
6. x
7. Kemal Göktepe, Manisa, 1959, türbedar, ilkokul.
8. Esen Tamış, İzmir, 1975, ev hanımı, lise.
9. Hüseyin Akgül, Manisa, 1953, çiftçi, ilkokul.

